

**ПРИЛОЖЕНИЕ НА ПРИРОДО-ХУМАНИСТИЧНИЯ ПОДХОД
ПРИ ЗАПОЗНАВАНЕ НА УЧЕНИЦИТЕ С ОКОЛНАТА СРЕДА В
НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОБУЧЕНИЕ ПО РОДЕН КРАЙ, ОКОЛЕН
СВЯТ, ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА И ЧОВЕКЪТ И ОБЩЕСТВОТО**

Здравка Стоянова

*Тракийски университет – Стара Загора, Педагогически факултет
Магистърска програма „Предучилищна и начална училищна
педагогика“*

**APPLICATION OF NATURAL AND HUMANISTIC APPROACH
TO FAMILIARIZING STUDENTS WITH THE ENVIRONMENT AT
AN EARLY STAGE OF “HOMELAND,” “AROUND THE WORLD”,
“MAN AND NATURE” AND “MAN AND SOCIETY” TRAINING**

Zdravka Stoyanova

*Faculty of Education, Trakia University - Stara Zagora
Master's program “Preschool and Primary School Education”*

Резюме: Началният етап на обучение има основополагащо значение за цялостното развитие на личността и ценностната система на подрастващите. В основата на този процес стои осмисляне на връзката човек – заобикаляща природна среда от учениците. Осъзнаването на тази връзка се осъществява от природо-хуманистичния подход в процеса на обучение, който е определящ в методологическата работа в началните класове и съответства на условията, в които живее и се развива българският народ.

Abstract: The initial stage of training is fundamental to the overall development of the personality and values of adolescent students. At the heart of this process stands the understanding by the students of the relationship man - surrounding natural environment. The awareness of this connection is realized by the natural and humanistic approach in the learning process, which is determinant in methodological work in primary grades and corresponds to the conditions in which Bulgarian people live and develop.

Ключови думи: околна среда, природо-хуманистичен подход, начално образование, обучение

Key words: environment, natural and humanistic approach, primary education, training

Въведение

Учебните предмети роден край, околна среда, човекът и природата и човекът и обществото заемат важно място в учебно-възпитателния процес в началното училище и влияят пряко върху изграждането на детската личност. Те имат силно интегрираща връзка и дават възможност на учениците да се запознаят със заобикалящия ги свят.

В съвременното училище са нужни промени. Прилагането на нови подходи в учебно-възпитателния процес по тези учебни предмети е от изключителна важност за модернизиранието на обучението. Ако знанията са достъпни и интересни, това мотивира съвременните деца да ги усвояват, осмислят и овладяват по най-възбуждаващия начин. Да изпитват непреодолимо желание да опознават света, особено връзката „човек – природа – общество“; да разберат онова, което е скрито, но се извършва около тях. Така учениците още в началния етап на обучение се учат да разсъждават глобално и да действат локално. Правят връзка между природните дадености и свързаните с тях човешки дейности, в търсене на хуманното към заобикалящата ни среда. Правят връзка с начина на живот на хората в различните райони на страната. Търсят допирни точки между поминъка, развитието на отраслите на стопанството, професиите на хората и околната среда.

Теоретични основи на проблема

Какво е подход? И защо е необходим природо-хуманистичният подход в обучението в начален етап?

Според П. Петров понятието подход е съвкупност от начини и средства за пристъпване към определен проблем или човек (Петров, 2011 : 92).

Според доц. д-р Нино Михайлов подходът, който задава основната парадигма на учебния процес, трябва да дава възможност за осъществяване на разнообразна практика така, че всеки ученик да получи оптимални възможности за своето развитие, като паралелно с това овладее и предвидения от държавните документи образователен стандарт (Михайлов, 2009 : 22).

Най-общото за подхода е, че той е начин на пристъпване към нещо; стратегия за постигане на определени цели.

Природо-хуманистичният подход в съвременната постановка на обучението по роден край, околна среда, човекът и природата, човекът и обществото в начален етап е определящ и се налага като необходим поне поради четири причини в съвременното обучение:

- От една страна, в наше време училището губи информационния си монопол по отношение на учениците.

- От втора страна, географското познание се превръща от специално познание в „трансграничен компонент, присъстващ във всички природни науки – биология, география, екология, геология, икономика и редица други“. Това определя, налага разбирането, че обществото не се развива в

някаква просто природна, а в природо-географска среда. Тя обуславя съществуването на социума.

- И, от третата страна, хуманно–ценностните нагласи. Широк е диапазонът на проявлението на нравственост в хуманизма. Оказва се, че нравствеността засяга дълбоко човешката природа и невинаги се развива еквивалентно на интелектуалното обогатяване.

Природо-хуманистичният подход може да бъде и препокрит, сходен или заменен в педагогическите науки със социално-географския (природния) подход. Той, макар и да е много тясно свързан с него, не му е тъждествен, защото премества акцентите от общностите върху „влиянieto на природо-географските условия, върху облика, физическите и психическите нагласи на хората и тяхната житейска ориентировка“.

Приоритетът на хуманното в природо-хуманистичния подход е точно в извеждането на преден план на духовния свят, на ценностните нагласи, на житейските мотиви и личностно значимите предпочитания, които много често незабележимо са детерминирани от социално-географските условия, които - поради своята постоянност – твърде съществено влияят върху „най-интимните, съкровени кътчета на човешкото самосъзнание и човешката емоционалност“.

Духовният свят! Какво по-важно може да замести ценностните нагласи към околния свят, към заобикалящата природна среда, която силно въздейства на развитието и просперитета на човешките общности. Една професия, избрана лично и осъзната от човек, дава много за самата личност и за околната действителност. Защото всяка професия, малко или много, е повлияна от икономогеографските особености, които са пък повлияни от физикогеографската област.

Според тази идея на Л. Гумилев етносът е маргинално образувание, което се намира на границата на стълкновението между социалния и природния свят и е тяхно свързващо звено. За по-ясна представа на понятията:

- „етнос“ означава – група от хора, изграждащи общност, определена от бита, от възприятията за света и за приетите от тях в ежедневието порядки;

- „маргиналност“ - (късен латински: *marginalis* – намиращ се накрая) – социологическо понятие, обозначаващо промеждутъчността, „крайните, гранични“ положения на човека в социалните групи.

Основните черти на етноса се определят от особеностите на физико-географската среда, т. е. от особеностите на вместилия го ландшафт и от климата. Трябва да се отбележи, че всички народи се гордеят със своя поминък, със своите традиции в храненето, облеклото, декоративно-приложното изкуство, архитектурата. Но най-важното е да се изясни истинската същност за тези постижения. Те не са създадени от етноса просто така – те са функция на приспособяването на група от хора към природната среда.

Ясно и красноречиво е, че разбирането на механизма на етногенезата е важен инструмент за конструиране на природо-хуманистичния подход в науката педагогика и в частност на учебните предмети Роден край, Околен свят, Човекът и природата, Човекът и обществото в съвременното му приложение. Всичко това насочва към технологията на използване на природо-хуманистичния подход при запознаването на учениците с околната среда в началното училище. Прилагането му носи своята отговорност и научна компетентност. То означава и въвеждането на съответно познавателно съдържание в посочените учебни предмети. Предполага се, че това познавателно съдържание ще изисква от учениците да разсъждават логически, опирайки се на добре обмислени и правилно зададени въпроси. Разсъжденията на децата трябва да бъдат подкрепени с нагледни средства като: мултимедийна презентация; постери; учебник; картини, представящи околната среда от всички страни (човек – природна среда – общност), и така обучаваните да търсят самостоятелно отговорите. От природна (географска) гледна точка параметърът на разсъждения има локален и отчасти национален характер - като материалния и културния аспект, които пряко зависят от заобикалящата природна среда. Той обаче включва широк спектър от предмети, явления и проблеми, така че да бъдат създадени педагогически предпоставки за развитие на хуманно-ценностните нагласи, житейските мотиви и най-вече на чувството на отговорност у учениците към околната действителност. По този начин в начален етап на обучение у подрастващите се формират първоначални представи за местоположение и разпространение, за взаимовръзките човек – среда, за пространствените взаимоотношения и за съответния регион.

Особено и голямо значение природо-хуманистичният подход би имал при създаването на компоненти, осигуряващи:

- Личностни ориентации
- Развитие на социална адаптивност
- Способности за извършване на нравствен избор.

Природо-хуманистичният подход има още една много важна страна, за да бъде приложен в обучението в начален етап - той съществено влияе върху развитието на процесите на етно-психологическата идентификация и овладяването на култура за екологосъобразно поведение.

Според Н. Михайлов „Когато човек осъзнава себе си като част от своя етнос, той осъзнава себе си като част от природно явление“ (Михайлов, 2009 : 30).

Концептуални основи на изследването

Цел: Да се установи готовността на педагога (в това число студенти -бъдещи учители, и начални учители) за приложение на природо-хуманистичния подход в контекста на разкриване на добри практики за приложение на съответния подход при запознаване на учениците със заобикалящата околна среда в предметите роден край, околен свят, човекът и природата и човекът и обществото в начален етап на обучение.

Задачи на изследването:

1. Да се установи до каква степен студенти от педагогическа специалност и начални учители са запознати със същността на природо-хуманистичния подход в обучението по предметите роден край, околнен свят, човекът и природата и човекът и обществото.

2. Да се установи до каква степен студенти и начални учители познават параметрите на педагогическата технология за приложение на природо-хуманистичния подход при запознаване на учениците с околната среда в начален етап на обучение.

3. Да се определи оценката на педагога по проблема за наличието на педагогическа литература (същност, дидактически възможности и варианти за приложение) за природо-хуманистичния подход.

4. Да се установи необходимостта от приложение на природо-хуманистичния подход при запознаване на учениците със заобикалящата околна среда в начален етап.

5. Да се установи личната позиция на педагога по проблема за приложение на природо-хуманистичния подход при запознаване на учениците с околната среда в начален етап.

6. Да се сравни мнението на студенти, бъдещи учители, и на действащи начални учители относно философията на приложение на природо-хуманистичния подход при запознаване на учениците с околната среда в начален етап на обучение.

Обект на изследването е отношението на студенти и на начални учители към приложението на природо-хуманистичния подход при запознаването на учениците с околната среда в начален етап на обучение.

Предмет на изследването са механизмите на приложение на природо-хуманистичния подход при запознаване на учениците с околната среда в начален етап на обучение.

Контингент на изследването – участват 40 студенти от IV курс, специалност ПНУП, и 20 действащи начални учители от училища в следните селища: гр. Казанлък, гр. Николаево, гр. Гурково и с. Енина.

Изследователска методика

В настоящето изследване се използва анонимна анкетна карта. Тя включва 8 въпроса, чрез които се събира информация за педагогическата технология на приложение на природо-хуманистичния подход при запознаване на учениците с околната среда в предметите роден край, околнен свят, човекът и природата и човекът и обществото в начален етап на образование.

В анкетната карта е включена и информация за технологията на природо-хуманистичния подход.

Процедура

Анкетираният отбелязва в оценъчна скала нивото, в което попада, чрез ограждане на съответната цифра. Оценъчната скала е в диапазон от 1 до 10.

Интерпретация на резултатите

- Разделяне на оценъчната скала на три равнища:

o ниско равнище – в диапазон от 1 до 3

o средно равнище – в диапазон от 4 до 7

o високо равнище – в диапазон от 8 до 10.

- Анализ на резултатите по тези три равнища.

Всяко равнище - ниско, средно, високо - се изчислява, като общият брой на оградената цифра от оценъчната скала, в зависимост от диапазона, се разделя на броя изследвани педагози и се умножава със 100 (%): получената сума е равна на % на съответното равнище. Сборът на процентите от трите равнища е 100.

Равнища

Ниско равнище – в диапазон от 1 до 3. Педагозите, попадащи в това равнище, считат, че:

o не е необходимо природо-хуманистичният подход да се прилага в съвременното обучение по роден край, околн свят, човекът и природата и човекът и обществото в начален етап на обучение;

o съответният подход не е приложим в съвременния процес на обучение и възпитание;

o липсва информация относно технологията на приложение на подхода – същност и варианти на приложение в педагогическата практика;

o учебната документация (учебници, учебни помагала, учебни тетрадки) по роден край, околн свят, човекът и природата и човекът и обществото не съдържа достатъчно дидактически възможности и варианти за приложение на природо-хуманистичния подход;

o професионалното им равнище по отношение на приложението на съответния подход е ниско;

o техните педагогически умения и компетентности не съответстват на идеите на природо-хуманистичния подход;

o ценностната им система не съответства на идеите на природо-хуманистичния подход;

o чрез природо-хуманистичния подход учениците от начална училищна възраст не могат да осъзнаят, че заобикалящата природна среда влияе на просперитета и развитието на човешките общности.

Средно равнище – в диапазон от 4 до 7. Педагозите, попадащи в този диапазон, смятат, че:

- в известна степен е необходимо природо-хуманистичния подход да се прилага в съвременното обучение по роден край, околн свят, човекът и природата и човекът и обществото;

- съответният подход е приложим на задоволително равнище в съвременния процес на обучение и възпитание в часовете по тези предмети;

- в педагогическата литература се съдържа известна информация относно технологията на прилагане на подхода – същност и варианти на приложение;

- учебната документация (учебници, учебни тетрадки, учебни помагала) по съответните предмети предоставя в известна степен дидактически възможности и варианти за приложение на природо-хуманистичния подход;

- собственото им професионално равнище относно прилагането на този подход е задоволително (добро);

- техните педагогически умения и компетентности в известна степен съответстват на идеите на посочения подход;

- ценностната им система в известна степен съответства на идеите на природо-хуманистичния подход;

- чрез този подход учениците в начална училищна възраст в задоволителна степен ще осъзнаят, че заобикалящата природна среда влияе на просперитета и развитието на човешките общности.

Високо равнище – в диапазон от 8 до 10. Педагозите, попадащи в това равнище, считат, че:

- природо-хуманистичният подход е приложим в съвременното обучение по роден край, околна среда, човекът и природата и обществото и е изключително необходимо да се използва в учебно-възпитателния процес по съответните дисциплини;

- в педагогическата литература има достатъчно информация относно подхода;

- учебната документация (учебници, учебни тетрадки, учебни помагала) съдържа достатъчно дидактически възможности и варианти за приложение на природо-хуманистичния подход;

- професионалното им равнище за приложение на съответния подход е „високо“;

- техните педагогически умения и компетентности изцяло съответстват на идеите на природо-хуманистичния подход;

- ценностната им система напълно съвпада с идеите на подхода;

- чрез природо-хуманистичния подход учениците осъзнават, че заобикалящата природна среда влияе на просперитета и развитието на човешките общности.

Критерии и равнища

Спецификата на проучването, отнасящо се до педагогическата технология на приложение на природо-хуманистичния подход при запознаване на учениците с околната среда в начален етап на обучение, налага използването на система от критерии и показатели:

Таблица 1

Критерии	Равнища
Оценка на педагога по проблема за наличието на педагогическа литература за природо-хуманистичния подход	Ниско равнище
	Средно равнище
	Високо равнище
Необходимост и приложимост на природо-хуманистичния подход	Ниско равнище
	Средно равнище
	Високо равнище
Лична позиция на педагога по проблема за приложение на природо-хуманистичния подход	Ниско равнище
	Средно равнище
	Високо равнище
Професионална компетентност на педагога по отношение на педагогическата технология на приложение на природо-хуманистичния подход	Ниско равнище
	Средно равнище
	Високо равнище

Анализ на резултатите по критерии и равнища - *студенти*

Анализ на резултатите по първи критерий - „Оценка на педагога по проблема за наличието на педагогическа литература за природо-хуманистичния подход“

В заключение по първи критерий може да се каже, че студентите, бъдещи учители, оценят равнището на педагогическата литература като „достатъчно“.

В обобщен вид отговорите им могат да бъдат представени по следния начин:

Диаграма 1

Анализ на резултатите по втори критерий - „Необходимост и приложимост на природо-хуманистичния подход“

В заключение по втори критерий можем да кажем, че природо-хуманистичният подход е с високо равнище на приложимост в съвременния процес на обучение и възпитание по роден край, околната среда, човекът и природата, човекът и обществото.

В обобщен вид отговорите на студентите са представени в Диаграма 2.

Диаграма 2

Анализ на резултатите по трети критерий - „Лична позиция на педагога по проблема за приложение на природо-хуманистичния подход“

В заключение по отношение на трети критерий можем да кажем, че бъдещите учители имат ясно изявена лична позиция по отношение на педагогическата технология на приложение на природо-хуманистичния подход в дисциплините по запознаване на учениците с околната среда.

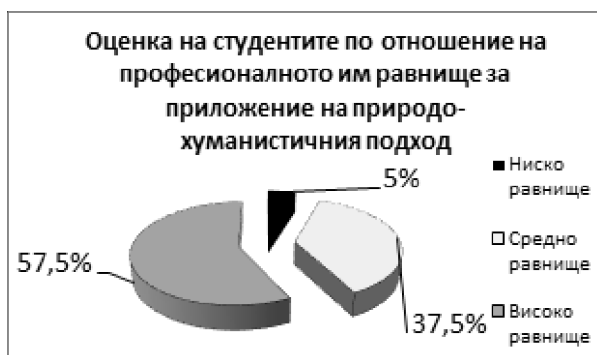
В обобщен вид отговорите им са представени по следния начин: Диаграма 3

Анализ на резултатите по четвърти критерий - „Професионална компетентност на педагога по отношение на педагогическата технология на приложение на природо-хуманистичния подход“

В заключение по отношение на четвърти критерий установяваме, че студентите оценят своята професионална компетентност като „задоволителна“. (Диаграма 4)

Диаграма 4

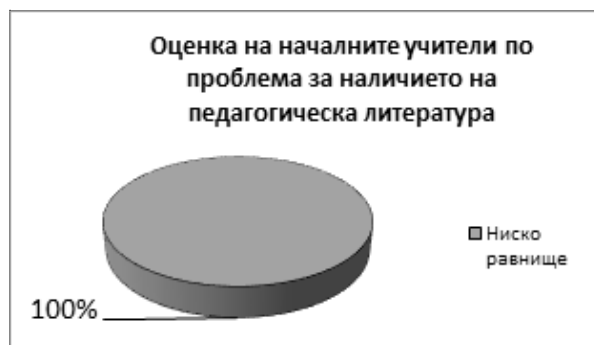
Анализ на резултатите по критерии и равнища – действащи начални учители

Анализ на резултатите по отношение на първи критерий - „Оценка на педагога по проблема за наличие на педагогическа литература“

В заключение по първи критерий може да се каже, че началните учители оценят равнището на педагогическата литература като „недостатъчно“.

В обобщен вид отговорите им биха могли да бъдат представени по следния начин:

Диаграма 5

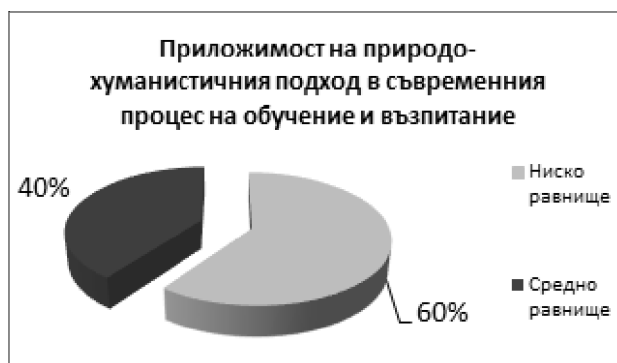

Анализ на резултатите по отношение на втори критерий - „Необходимост и приложимост на природо-хуманистичния подход“

В заключение по втори критерий можем да кажем, че природо-хуманистичният подход е с ниско равнище на приложимост в съвременния процес на обучение и възпитание по роден край, околна среда, човекът и природата, човекът и обществото.

В обобщен вид отговорите на началните учители биха могли да бъдат представени по следния начин:

Диаграма 6

Анализ на резултатите по отношение на трети критерий - „Лична позиция на педагога по проблема за приложение на природо-хуманистичния подход“

В заключение на анализа по трети критерий можем да кажем, че началните учители имат ясно изяснена лична позиция относно педагогическата технология на приложение на природо-хуманистичния подход в дисциплините по запознаване на учениците с околната среда.

В обобщен вид отговорите им са представени по следния начин:

Диаграма 7

Анализ на резултатите по отношение на четвърти критерий - „Професионална компетентност на педагога по отношение на педагогическата технология на приложение на природо-хуманистичния подход“

Установи се, че началните учители оценят „задоволително“ – средно, своето професионално равнище за приложение на природо-хуманистичния подход в дисциплините по запознаване на учениците с околната среда.

В обобщен вид отговорите им са представени по следния начин:

Диаграма 8

Изводи

Настоящото изследване имаше определено насока към събиране на информация за технологията на приложение на природо-хуманистичния подход при запознаване на учениците от начална възраст с околната среда в обучението по роден край, околен свят, човекът и природата и човекът и обществото. Изследването позволява да се направят следните изводи:

1. По отношение на оценката за наличието на педагогическа литература за подхода съществува статистическа разлика: бъдещите педагози определят равнището като „достатъчно“, а действащите учители - като „недостатъчно“. В педагогическата литература не се съдържа информация относно същността на природо-хуманистичния подход и вариантите на приложението му, а той е преоткрит в методически единици, заложи в учебното съдържание.

2. Необходимостта от прилагане на природо-хуманистичния подход се оценява от педагозите на високо равнище (100%). Приложимостта му в съвременния процес на обучение и възпитание в часовете по роден край, околен свят, човекът и природата и човекът и обществото обаче е оценена в ниско равнище - липсата на информация в педагогическата литература е водеща.

3. По отношение на личната позиция на педагога за приложение на природо-хуманистичния подход в дисциплините по запознаване на учениците с околната среда всички (бъдещи педагози и действащи учители) имат ясно изявена лична позиция на одобрение относно технологията на прилагането му.

4. Професионалната компетентност на педагозите по отношение на педагогическата технология за приложение на природо-хуманистичния подход е на задоволително равнище. Липсата на педагогическа литература по проблема подлага на съмнение оценката на педагозите за собствената им педагогическа компетентност.

Заклучение

От направеното изследване може да се направи следното заключение: Съвременните начални учители и бъдещите педагози имат нагласата и желанието да прилагат природо-хуманистичния подход при запознаването на учениците с околната среда в начален етап на обучение по роден край, околнен свят, човекът и природата и човекът и обществото. Защото природо-хуманистичният подход е определящ в методологическата работа в началните класове и съответства много на условията, в които живее и се развива българският народ.

Литература

1. *Антънбъро, Д.* Животът на Земята. София: Земиздат, 1990
2. *Василева, В., Р. Меламед, Г. Панайотова, М. Дойчинова.* Книга за учителя по роден край – 1. клас. С.: Просвета, 2002, 2003 и 2004
3. *Гочев, Г.* Христоматия по родинознание. Варна, 1994
4. *Иванов, Г., А. Калинова.* Субект – субектно взаимодействие в технологичното обучение. Стара Загора: ИК-Кота, 2015
5. *Кабасанова, М., П. Стоянова.* Книга за учителя по околнен свят – 2. клас. С.: Просвета, 2003 и 2004
6. *Каснакова - Иванова, Ц.* Методика на обучението по Човекът и обществото (III – IV). Ст. Загора, 2012
7. *Мирчева, И., Е. Джамбазова.,* Докосване до природата. С.: Веда Словена – ЖГ, 2006
8. *Михачев, Б. Т.* Педагогика. М., 1992
9. *Найденова, Л., М. Тодорова.* Книга за учителя по човекът и природата – 3. клас. С.: Просвета, 2004, 2005 и 2006
10. *Петрова, В.* Детските концепти за природата. Изграждане в обучението по роден край, околнен свят и човекът и природата в I – IV клас. Ст. Загора, 2005
14. *Петров, П.* Дидактика. С., 1994
15. *Петров, П.,* Дидактика. С.: Веда Словена - ЖГ, 1998
16. *Петров, П. Д.* Методика на обучението по математика в началните класове. Ст. Загора, 2011
17. *Селевко, Г. К.* Енциклопедия образователных технологии. 2006
18. *Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, ЦИУУ.* Методически разработки за началния учител. С., 1995
19. *Учебна програма по околнен свят за втори клас.* София: МОН, 2002
20. *Учебна програма по роден край за първи клас.* София: МОН, 2000
21. *Учебна програма по човекът и обществото за трети клас.* София: МОН, 2003
22. *Учебна програма по човекът и обществото за четвърти клас.* София: МОН, 2003

23. *Учебна програма по човекът и природата за трети клас.* София: МОН, 2003
24. *Учебна програма по човекът и природата за четвърти клас.* София: МОН, 2003
25. *Цветков, Д.* Общопедагогически проблеми на педагогическите технологии. В: Народна просвета, 1987, № 5
26. *Юлзари, С.* Учебно-възпитателният процес по роден край, родинознание и природознание. Русе, 1998